

## Τι περιμένουμε από την μετουσίωση στο τέλος μιας ανάλυσης;

Χρυσή Γιαννουλάκη

Είναι γνωστό ότι οι ψυχαναλυτικές συλλήψεις όπως και η επιρροή που δέχονται από σύγχρονες μετα-θεωρίες (βιολογικές, κοινωνικές, φιλοσοφικές, πολιτικές, θεωρίες γένους κ. ά) και γενικότερα από το πνεύμα των καιρών οφείλουν να αποτελούν πάντα πεδίο διερεύνησης με στόχο την κατανόηση και τον καλύτερο έλεγχο της αντιμεταβίβασης μας. Χάρη σε αυτή την μεθοδολογική απαίτηση δεν προωθείται μόνον η συνειδητοποίηση της μεταβίβασης και αντιμεταβίβασης της εκάστοτε ανάλυσης αλλά και η δημιουργία αποτελεσματικότερων εργαλείων της ψυχαναλυτικής μας τεχνικής και θεωρίας. Η παραπάνω διερεύνηση αποδεικνύεται ιδιαίτερα απαιτητική όσον αφορά στην μετουσίωση εξαιτίας και των πολλών εναυσμάτων που συνοδεύουν την εφαρμογή της.

Θα παρουσιάσω τη διαδρομή της έννοιας της μετουσίωσης στο έργο του Freud λαμβάνοντας ως αφετηρία το κείμενο για τον Leonardo Da Vinci. Η μετουσίωση εκκινεί από την αναδυόμενη παιδική περιέργεια, η οποία μπορεί να ακολουθήσει ποικίλα πεπρωμένα. Μπορεί να απωθηθεί, μπορεί να στραφεί σε μια τυπική σεξουαλικοποίηση της σκέψης (για παράδειγμα στην ψυχαναγκαστική νεύρωση) ή μπορεί να προσδεθεί στον πιο ισχυρό “πόθο για το ξέρειν” (που είναι η μετάφραση της φροϋδικής έννοιας *Wißbegierde*). Στη σκέψη του Freud η μετουσίωση εμφανίζεται τόσο ως μια άμυνα όσο και ως μια κατάκτηση του ψυχισμού με μεγάλη κοινωνική αξία. Θα παρουσιάσω τις διαφορετικές συμπληρωματικές όψεις της όπως έχουν αναδειχθεί από μεταγενεστέρους ψυχαναλυτές.

Εξαρχής στην ψυχαναλυτική περιγραφή της και σχετική βιβλιογραφία, η μετουσίωση εξ ορισμού δεν συμπεριλαμβάνει την καθαυτή συνεύρεση που έχει ως αποτέλεσμα την εκτόνωση και τη λιβιδινική ικανοποίηση. Η ποιοτική μετατροπή της ενόρμησης σε μετουσιωσικούς στόχους, η οποία προϋποθέτει την ικανότητα απόρριψης της άμεσης ικανοποίησης χάρη στην πλαστικότητα της ενόρμησης, εξυπηρετεί απαιτήσεις του Εγώ ενώ παράλληλα παραμένει υποκατάστατο πρωταρχικών ενστικτικών ενορμήσεων που δεν έχουν επιτύχει την πλήρη τους ολοκλήρωση,

Σύμφωνα με την παραπάνω οπτική, η μετουσίωση πασχίζει να αποδώσει και να διασώσει την ποθητή ένωση με το σεξουαλικό αντικείμενο μέσα από την επιστημονική ή καλλιτεχνική δραστηριότητα όπου το ίδιο το αντικείμενο με σάρκα και οστά απουσιάζει, όπως απουσιάζει και η βασική ενστικτώδης ικανοποίηση που μπορεί να προσφέρει η καθαυτή ένωση μαζί του. Θα επιχειρήσω την ανασκόπηση της φροϋδικής θεωρίας μετά την είσοδο του ναρκισσισμού και την διατύπωση της δομικής θεωρίας - όπως, εν συντομία, και των αντίστοιχων θέσεων της Klein και του Kohut που αφορούν την διασφάλιση και την επίτευξη της ενότητας των υποκατάστατων αναπαραστάσεων εντός του Εγώ χάρη στην μετουσίωση,

Συνοπτικά, έχουν απασχολήσει την ψυχαναλυτική γραμματεία τα ακόλουθα ερωτήματα:

A) Ο εμπλουτισμός της ψυχικής ζωής μέσα από την μετουσίωση συνοδεύεται επαρκώς ή όχι από ένα στοιχείο ευχαρίστησης; Για παράδειγμα, οι Lacan και Laplanche διερευνούν την “παράδοξη” φύση της ικανοποίησης κατά την μετουσίωση επιμένοντας στο ότι συνιστά έναν άμεσο τρόπο ικανοποίησης της ενόρμησης που καθιστά περιττή την απόθηση και δεν συνοδεύεται από απώλεια της έντασης της ικανοποίησης.

B) Το στοιχείο της ευχαρίστησης συμπληρώνει -ή υποκαθιστά;- το φροϋδικό κριτήριο της κοινωνικής αναγνώρισης ως συστατικό στοιχείο της μετουσίωσης που ενδέχεται να θεωρηθεί ως μη θεμιτό ψυχαναλυτικό κριτήριο; Η κοινωνική αξία εξαρτάται από την εκάστοτε κοινωνική συνθήκη και δεν αποτελεί μια ψυχαναλυτική έννοια. Στην επιρροή και του πνεύματος του καιρού (*zeitgeist*), αποδίδεται άλλωστε και το εδάφιο όπου προβληματίζει και “στενοχωρεί” τον Freud η ψυχική ακαμψία στις γυναίκες των τριάντα ετών.

Αυτό που δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας είναι το ότι ο Freud δεν ήθελε το αποτέλεσμα της ανάλυσης να περιορίζεται στην ανακούφιση και μόνο από τα συμπτώματα και την νευρωτική δυσφορία, αλλά να συμπεριλαμβάνει και την διάνοιξη νέων δυνατοτήτων για τη δημιουργικότητα του ατόμου που θα μπορούσε να εκφραστεί και υπό την μορφή δραστηριότητας εντός του πολιτισμού.

Στον τερματισμό μιας ανάλυσης, η παρατήρηση αλλαγών σε ποικίλους τομείς της ζωής του αναλυόμενου -όπως η ικανότητα για αγάπη και σεξουαλικότητα, οι σχέσεις εντός της οικογένειας και οι φιλικές σχέσεις, τα κοινωνικά ενδιαφέροντα και η δημιουργικότητα, το επάγγελμα, και τέλος τα συμπτώματα και η υποκειμενική αίσθηση

δυσφορίας- επιτρέπει να εκτιμήσουμε την πορεία που διανύουν τα αποτελέσματα της μετουσίωσης.

Κατά την πορεία της ψυχανάλυσης επιδιώκεται η συνειδητοποίηση εκ μέρους του ασθενούς των προσφερόμενων - από το ισχυροποιούμενο Εγώ του - δυνατοτήτων ενός καλύτερου ελέγχου των ενορμήσεων που προκύπτουν από την ουσιαστικότερη κατανόηση και συμφιλίωση με την εσωτερική και εξωτερική πραγματικότητα- μία από τις ισχυρότερες και αποτελεσματικότερες προϋποθέσεις για την χρήση της μετουσίωσης.

Θα επιχειρήσω να αναδείξω τη θέση ότι στις όψεις της μετουσιωτικής δραστηριότητας μπορεί να συμπεριληφθεί και η σεξουαλική συνεύρεση όταν τελείται *υπό το κράτος του έρωτα* δίχως αυτή η δυνατότητα να αποκλείει ή να εξαντλεί την προδιάθεση για δημιουργία και συμμετοχή στα κοινά. Εάν μια ενόρμηση είναι αρκετά δυνατή μπορεί να συμπεριλάβει ως σύμμαχό της μια πιο αδύνατη ενόρμηση ακόμη και αν είναι σε σύγκρουση με αυτήν δίχως να την καταπνίξει- μια επιλογή προτεραιοτήτων που δύναται να υπόκειται σε αλλαγές κατά τη διάρκεια του βίου. Η παραπάνω θέση αποτελεί μια ακόμη συνάντηση της φροϋδικής σκέψης με την νιτσεική φιλοσοφία. Θα διερευνήσω το πεδίο εκκινώντας από συγκεκριμένο κλινικό υλικό.

## **Βιβλιογραφία**

Baldacci, J. (2005). “Des le début”...la sublimation? *Revue Française de psychanalyse* 69 :1405-1474.

Γιαννουλάκη, Χ. (2020). *Heinz Kohut. Ναρκισσισμός και Ψυχανάλυση*. Αθήνα: Εκδόσεις Ίνδικτος.

Freud, S. (1910).Leonardo Da Vinci and a memory of his childhood. *S.E.* XI, pp. 57-138.

Freud, S. (1914). On Narcissism: An Introduction. *S.E.* XIV, pp. 67–102.

Freud, S. (1923). The Ego and the Id. *S.E.* XIX, pp. 1–66.

Freud, S. (1933).New introductory lectures on psychoanalysis. *S.E.* XXII, pp. 1–182.

- Gemes, K. (2009). "Freud and Nietzsche on Sublimation. *Journal of Nietzsche Studies*, 38: 38–59.
- Kaplan, D.M. (1992). What Is Sublimated in Sublimation?, *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 41: 549–570.
- Kaufman, W. (2013). *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Klein, M. (1926). Infant Analysis. *International Journal of Psychoanalysis* 7:31-63.
- Kohut, H. (1977). *The Restoration of the Self*. New York: International Universities Press.
- Laplanche, J. and Pontalis, J.B. (1973). *The Language of Psycho-Analysis*. Trans. and D. Nicholson-Smith. New York: W.W. Norton and Company. Στην Ελληνική Γλώσσα Μετάφραση από Καψαμπέλης, Β., Χαλκούση, Α., Σκούλικα, Α., Αλούπης, Π. (1986). Αθήνα: Εκδ. Κέδρος.
- Laplanche, J. (1976). *Life and Death in Psychoanalysis*. Trans. and J. Mehlman. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- Loewald, H.W. (1971). On motivation and instinct theory. *Psychoanalytic Study of the Child* 26:91-128.
- Segal, H. (1952). A psycho-analytical approach to aesthetics. *International Journal of Psychoanalysis* 33:196-207.
- Χαρτοκόλλης, Π. (1983). *Time and Timelessness*. New York: International Universities Press. Ελληνική μετάφραση: Μίνα Χαραλάμπους, (2003). *Χρόνος και Αχρονικότητα. Παραλλαγές της χρονικής εμπειρίας: Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδ. Καστανιώτη.